

**ПАРАДИГМА ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО
ПРАВА В УМОВАХ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ:
НОВІ ПІДХОДИ ТА ВИКЛИКИ**

Взаємодія міжнародного й внутрішньодержавного права є однією з актуальних проблем сучасної науки конституційного права. Цьому питанню була присвячена достатня кількість наукових робіт як у вітчизняній, так і зарубіжній правовій доктрині [4–6; 9–11; 15; 20; 21; 24; 29; 31; 34; 38; 42; 43; 48].

З точки зору філософських засад динаміки розвитку, між конституційним і міжнародним правом спостерігається тісна взаємодія та взаємовплив. Один з найважливіших аспектів дослідження взаємодії міжнародного й конституційного права є аспект, що пов'язаний з використанням міжнародно-правових норм у національному праві. При всій різноманітності підходів у світовій практиці держав у цьому напрямку по мірі їх розвитку й поглиблення співробітництва об'єктивно і неминуче виникає формування загальних критеріїв та стандартів. Мається на увазі, що самі по собі загальні вимоги до визначення доктрини, принципів і правил дії норм міжнародного права в національному правопорядку є предметом як міжнародного, так й конституційного права.

Слід зазначити, що процеси інтернаціоналізації здійснюються цілеспрямовано, а не стихійно. В юридичній науці цю проблему прийнято розглядати в загальному контексті співвідношення національного й міжнародного права [13, 82; 24, 12–13]. Форми взаємодії національного конституційного і міжнародного права безпосередньо залежать від доктрин і концепцій співвідношення внутрішньодержавних і міжнародних правових систем, що втілюються в національних правових доктринах, системах національного законодавства та юридичній практиці кожної окремо взятої держави світу.

Так, дію міжнародного права чи права міждержавного об'єднання на національному рівні, передусім, потрібно розглядати у світлі конституцій держав, оскільки саме вони визначають статус міжнародного права у національній правовій системі та передбачають, якщо це потрібно, делегування суверенної компетенції держави наднаціональним органам. Саме юридичної сили міжнародні норми набувають через механізм, що обумовлений обранням доктринальним підходом держави в цьому питанні, а саме доктрини співвідношення національного та міжнародного права.

Загальновідомо, що в науці міжнародного права на сьогодні існує дві історично сформовані теорії співвідношення національного й міжнародного права — дуалістична (плюралістична) і моністична та три найбільш поширені концепції (підходи) до співвідношення національного і міжнародного права, що сформувалися історично і продовжують розвиватися і вдосконалюватися: рівність міжнародного й національного права, примат міжнародного права й примат національного права [38].

Розвиток двох систем міжнародного й внутрішньодержавного права з моменту їх появи відбувався ізольовано одна від одної. Сама ж проблема їх співвідношення виникла набагато пізніше, й хоча перші праці були видані наприкінці XIX — початку XX ст., передумови для її вивчення існували значно раніше.

З початком утвердження Вестфальської системи у XVII ст., розвитком вчення про державний суверенітет і співпрацю між державами проблема співвідношення міжнародного й національного правопорядків стала вперше предметом опису в працях мислителів Нового часу. Зокрема, проблема, що розглядається, еволюціонувала з розвитком концепції державного суверенітету й політико-правових вчень Т. Гоббса [14, 176], Д. Локка [28, 72], Ж.-Ж. Руссо [41, 173], Ж. Мерстра [35, 56–57], Г. Гегеля [12, 358–359], Г. Еллінека [19, 363] тощо. Усі вони обґрунтовували примат та непорушність державного суверенітету й національного правопорядку над міжнародною системою. Велике значення в ствердженні першої протоконцепції примату національного права мають ідеї Великої Французької буржуазної революції, під час якої в 1792 р. на засіданні конвенту Брісот виголосив історичну фразу, що суверенітет народів не зв'язаний договорами тиранів. Даний вислів цілком відображав ідеологічну засаду та певне законодавче оформлення намірів молоді буржуазії задля повної ліквідації зобов'язань відповідно до положень феодальних договорів [27, 476]. Для даного періоду кардинальна зміна щодо відношення до національного права, виключності народного та державного суверенітету мала велике значення для розвитку національних правових систем, їх індивідуальності та самотності.

Цілком справедливо, виходячи із нових концептуальних засад, А. Цорн став розглядати міжнародне право як «зовнішньодержавне право», норми якого, на його думку, стають юридичними лише в тій мірі, в якій вони включені до національного права [50]. Даної так званої «нігілістичної концепції» — примату національного права над міжнародним — дотримувались серед західних юристів кінця XIX — початку XX ст. К. Бергбом, К. Вензель та ін.

Більш значну увагу проблемі співвідношення й взаємодії міжнародного й внутрішньодержавного права юридична наука почала приділяти з кінця XIX ст. Видатний юрист Ф. Ф. Мартенс, не віддаючи пріоритету двом системам права, у своїй роботі «Сучасне право цивілізованих народів» зазначав, що «ті внутрішні закони, які визначають соціальний устрій, взаємні права й обов'язки суспільства й держави, вочевидь, повинні впливати на право, яке забезпечує соціальні інтереси кожного народу в галузі міжнародних відносин... Сучасне позитивне міжнародне право не можна зрозуміти, не знаючи діючого державного права утворених народів» [32, 188–189]. Також Ф. Ф. Мартенс бачив істинну причину частого порушення договорів не в колізії інтересів сторін, а в тому, що самі договори нерідко укладаються без знання й достатньої поваги взаємних розумних відносин і користі контрагентів [33, 267]. Такий стан справ вимагав негайного дослідження цієї проблеми російськими дореволюційними юристами.

Трохи пізніше, на початку Першої світової війни, професор А. Л. Байков досліджував питання конституційно-правового статусу міжнародних договорів, механізм їх укладання, виконання й розірвання [3, 49–57]. Професор Л. А. Камаровський у 1890 р. у своїх працях підкреслює, що міжнародне право відноситься до сфери права публічного, яке має своїм вихідним пунктом і центром державу, що, однак, не заважає його самостійності по відношенню до права державного. Трохи пізніше, в 1892 р., він зазначав, що «між трактатами й законами існують різноманітні й живі зв'язки... треба суворо розмежовувати дотичні сфери — державну й міжнародну: неможна схвалити ані перенесення державних принципів на ґрунт міжнародний... ані підтримки будь-яких порядків міжнародними засобами» [23, 41]. Л. А. Камаровський також відзначив і вплив міжнародного права на національне: «...уряд своїми законами, розпорядженнями й діями надає міжнародним нормам практичну санкцію на підвладній їм території й по відношенню до власних підлеглих» [23, 42–43].

Відомий юрист-міжнародник професор Новоросійського університету П. Є. Казанський також досліджував проблеми співвідношення міжнародного й національного права. На його думку, міжнародне право й норми внутрішньодержавного права мають знаходитись у постійній згоді між собою, а внутрішньодержавне право не може суперечити міжнародному, якщо ж подібні суперечності мають виявляться в будь-чому, держава зобов'язана не тільки морально, але й юридично узгодити свої внутрішні правопорядки з прийнятими ними на себе зобов'язаннями [22, 264].

Необхідно зазначити, що юристи Російської імперії приділяли більшу увагу питанням взаємодії міжнародного й внутрішньодержавного права, ніж їхні європейські колеги. Проте цілком можна погодитись з точкою зору Р. А. Мюллерсона, що такі проблеми розглядалися не спеціально як питання співвідношення міжнародного й національного права, а в рамках дослідження зв'язків науки міжнародного права з іншими суміжними дисциплінами [38, 7]. При цьому треба зазначити, що ця проблема на той період не мала практичної значимості.

Проте наука державного й міжнародного права, як у Росії, так і за кордоном, не стояла на місці. Першою спеціальною працею в досліджуваному напрямі стала робота відомого німецького юриста Г. Тріппеля «Міжнародне та внутрішньодержавне право». Вже наприкінці XIX ст. з активізацією міжнародної діяльності держав та співробітництва, на думку вчених, настала «правова рівновага» [6, 128] між системами національного та міжнародного права, що призвело до появи цілого напрямку в науці міжнародного права, сутність якого полягає у формуванні доктринального постулату, що національний закон і міжнародний договір рівноправні та незалежні один від одного. Таким чином, дуалістична теорія заснована на концептуальному розмежуванні міжнародного та національного права, співіснування яких будувалося на принципах їх автономності. Головною тезою дуалістичної теорії була констатація чітких відмінностей в об'єктах правового регулювання, колі суб'єктів учасників правовідносин, а також джерел права. І дійсно, міжнародне право регулює відно-

сини між суверенними державами, а внутрішнє право діє в межах держави та регулює відносини її громадян один з одним і з органами влади. Згідно з цією концепцією, жодна система не може створювати чи змінювати норми іншої системи.

Міжнародне та внутрішньодержавне право, згідно з думкою Г. Тріппеля, за своєю сутністю є не тільки різними галузями права, а й різними правопорядками. Це два кола, які тільки стикаються між собою, але ніколи не перетинаються, зазначав вчений [1, 326]. Інший дуаліст Д. Анцилотті відзначає, що міжнародне право й внутрішньодержавне право, таким чином, являють собою окремі правопорядки [2, 66].

Проте наведені судження не повинні кваліфікуватися як остаточний висновок про те, що дуалісти абсолютизували незалежність правопорядків, які розглядаються, не бачили або заперечували зв'язки між ними, як це відзначається в науковій літературі. Наприклад, Д. Б. Левін стверджував, що дуалізм передбачає повну роз'єднаність двох систем [26, 198], а В. Г. Буткевич взагалі зазначав, що дуалісти захопились аналізом особливостей відношень міжнародного й внутрішньодержавного права й настільки їх гіпертрофували, що не визнали за можливе співвідношення правових систем і їх елементів між собою [6, 53]. Як зазначається в літературі [1, 326; 38, 10], Г. Тріппель, навпаки, у своїх роботах відзначав, що для того, щоб міжнародне право мало змогу виконувати своє завдання, воно постійно повинне звертатися за допомогою до внутрішнього права. Без нього воно в багатьох випадках є зовсім безсилим.

Слід зазначити, що дуалістична доктрина у різних своїх варіаціях стала домінуючою на Європейському континенті. Саме вона вплинула та сприяла активному формуванню сучасної доктрини співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права у вітчизняній та зарубіжній науці. Класичними та методологічно навантаженими для сучасної дуалістичної доктрини стали висловлювання американського юриста К. Райта, який, зокрема, зазначав, що ми повинні прийняти дуалістичну точку зору, адже міжнародні суди використовують міжнародне право, національні суди — національне право [38, 15].

Зміст сучасної теорії дуалізму складається не тільки з гіпотези щодо наявності самостійних рівноправних систем права, а й їх взаємодії. У цьому зв'язку вдалою уявляється думка А. А. Рубанова, який зазначає, що кожна з правових систем, що є присутньою на міжнародній арені, покликана регулювати та врегулювати своє власне коло відносин. Однак таке призначення не веде до замкнутості та самоізоляції. Всі правові системи у світі на сьогодні є взаємопов'язаними. Національне право кожної країни пов'язано з правом інших країн, а також із міжнародним правом — правом всіх країн, існуючих у світі [40]. Збільшилася й кількість наукових шкіл та напрямів дуалізму. Зокрема, у середині ХХ ст. було сформовано напрями ортодоксального та помірнього дуалізму, найбільш яскраві представники якого (Д. Анцилотті, В. Рудольф, О. Клімніні, Р. Кавальєрі, Б. Росс та ін.) вважали, що міжнародне право у своїй основі має принцип, якому підкорена воля держави, при цьому міжнародне право може юридично зв'язувати внутрішньодержавні правопорядки за

умов національно-правової опосередкованої обов'язкової дії міжнародно-правових норм у внутрішній сфері [2, 31]. Однак у зазначеному сенсі ми поділяємо критичну думку Л. П. Ануфрієвої про те, що може допускатися участь міжнародного права у формуванні та регулюванні відносин, що стосуються предмета внутрішньодержавного права.

Необхідно зазначити, що у колишньому СРСР утвердилася так звана теорія «діалектичного дуалізму». Так, радянський юрист-міжнародник Р. А. Мюллерсон зазначав, що соціалістична концепція співвідношення міжнародного та національного права лежить у площині дуалістичного підходу, бо міжнародне та внутрішньодержавне (національне) право розглядаються як окремі системи права. Одна із головних відмінностей соціалістичної доктрини, підкреслював він, від традиційного дуалізму полягає в тому, що соціалістична наука досліджує як міжнародне, так и національне право у системі їх соціальних зв'язків. Досліджуючи співвідношення міжнародного і національного права, вона виходить за межі розуміння конкретних суто юридичних аспектів їх взаємодії, досліджує останнє у широкому соціальному контексті, а метод марксистсько-ленінської діалектики дозволяє відповідати на багато конкретних запитань щодо співвідношення міжнародного та національного права [38, 10–11]. Як офіційна дуалістична теорія була представлена і в юридичній науці соціалістичних країн. Зокрема, болгарський юрист П. Радойнов був прихильником «реалістичного дуалізму». Він визнавав тісний зв'язок між національним та міжнародним правом, а також можливість конфліктів між ними, припускаючи навіть параюридичне верховенство в процесі створення норм міжнародного права державами: кожна держава, яка бере участь у створенні норм міжнародного права, виходить з існування й можливостей свого національного права [39, 166]. Саме дуалістична теорія складала певну основу й для вітчизняної сучасної доктрини співвідношення національного і міжнародного права, ідеї якої були втілені у праці «класиків міжнародного права», зокрема В. Н. Дурденевського [16–18], Д. Б. Левіна [26], Е. А. Коровіна [25], Г. І. Тункіна [44; 45], Е. Т. Усенка [46; 47], В. Г. Буткевича [7], В. Н. Миронова [36; 37], А. С. Гавердовського [10] тощо.

Однак за часів розвитку радянської моделі «діалектичного дуалізму» сама проблема співвідношення сприймалася просто як аспект нормотворчого процесу — «процесу видання внутрішньодержавних норм на підставі норм міжнародних, із метою їх реалізації у внутрішньодержавній сфері» [34, 250]. Протягом більш ніж 70-річної історії існування колишнього СРСР так й не було вирішено проблеми конституційного регулювання статусу міжнародних договорів. На практиці їх статус у національному праві фактично був зведений до статусу підзаконного акта, що унеможливлювало його правове застосування органами державної та судової влади. Звичайно, із розпадом Радянського Союзу теорія радянського дуалізму прийшла у занепад.

У свою чергу, зміст моністичних концепцій полягає у визнанні єдності двох систем права. Слід відмітити, що моністична теорія представлена доктринальними позиціями юристів, позиції яких суттєво відрізнялися. Одна частина

вчених наполягає на визнанні верховенства національного права, інша — на верховенстві міжнародного права.

На сучасному етапі світового розвитку взаємодія міжнародного та національного права має риси об'єктивного характеру. Незважаючи на обрану доктрину взаємодії двох систем, можна з повною впевненістю стверджувати, що сучасне міжнародне право не може існувати без підтримки національного. Така стала думка почала формуватися наприкінці 80-років ХХ ст. з появою так званого «нового мислення». Вчені стали зазначати про певний резерв підвищення ролі міжнародного права, який вони вбачали у внутрішньодержавному правопорядку, а саме у діяльності органів влади відповідної держави, що пряму застосовують право та які відіграють важливу роль у забезпеченні не тільки конституційних принципів, а й загальноновизнаних принципів міжнародного права. На думку Р. А. Мюллерсона та В. С. Верещагіна, така взаємодія сприяє активній інтенсифікації проникнення норм міжнародного права у процеси формування національного правопорядку [8]. І. І. Лукашук підкреслював, що взаємозалежність та єдність світу потребують, щоб національні політико-правові системи світу будувались як частини єдиної глобальної системи, щоб вони були здатні взаємодіяти одна з одною та з системою міжнародних відносин в цілому [30, 219]. С. В. Черніченко зазначає, що забезпечення міжнародного права не здійснюється без внутрішньодержавного права. В цьому він вбачає діалектичний зв'язок двох правових систем [48, 147]. А. С. Гавердовський вказував, що у зв'язку з тим, що норму міжнародного права породжують правовідносини тільки між суб'єктами міжнародного права, необхідні додаткові внутрішньодержавні заходи для перетворення цілей, закладених у нормах міжнародного права, на реальні дії органів, що знаходяться під державною юрисдикцією, юридичних осіб, громадян [10, 72]. Таку взаємодією систем міжнародного та національного права С. Ю. Марочкін називає вищим рівнем [31, 18].

При розгляді особливостей інтернаціоналізації національного правопорядку та забезпечення реалізації норм міжнародного права за допомогою національного права у сфері внутрішньодержавних відносин необхідно зазначити, що вітчизняна та зарубіжна доктрини свідчать про те, що вибір порядку та засобів реалізації норм міжнародного права у національному правопорядку є суверенним правом держави. Так, Н. В. Миронов зазначав, що механізм переведення в дію норм міжнародного права на території держави формується кожною країною самостійно, бо форми та методи забезпечення прийнятих державою міжнародних зобов'язань відносяться до виключного суверенного права кожної країни [37, 29]. В. Г. Буткевич за ступенем обов'язковості узгодження міжнародного та національного права виділяв добровільне та юридично обов'язкове. Останнє виявлялося у формі виконання відповідних нормативних приписів міжнародно-правового чи внутрішньодержавного характеру, у свою чергу, добровільне узгодження здійснювалося за ініціативою окремих держав і завжди мало односторонню спрямованість [6, 45]. Англійський юрист М. Ейкхерст також стверджує, що держави вільні у виборі засобів та методів того, як

краще міжнародні зобов'язання перевести до сфери дії національного права [49, 64–65]. Винятком тут можуть бути ті обставини, коли міжнародні угоди передбачають конкретні засоби реалізації державою своїх міжнародних зобов'язань. Наприклад, багато міжнародних договорів передбачають конкретні заходи держави правового характеру, що вона повинна здійснити з метою ефективної імплементації положень договору у національне законодавство. При цьому правотворча та правозастосувальна діяльність може торкатися всієї системи органів державної влади. А. С. Гавердовський зазначає, що такими заходами можуть бути прийняття закону для виконання відповідних договорів, внесення змін до законодавства, видання адміністративних актів, забезпечення застосування кримінального покарання та інших санкцій й порушення договору [10, 80].

У функціональному аспекті вирішення зазначеної проблематики слід погодитися з думкою Б. Л. Зимненка стосовно того, що при реалізації заходів із забезпечення та реалізації у сфері внутрішньодержавних відносин міжнародно-правових зобов'язань міжнародне право, як правило, не передбачає конкретні засоби та порядок реалізації державою її міжнародно-правових зобов'язань [20, 32]. Такі засоби сформульовані правовою доктриною та реалізуються відповідно до діючих конституційних принципів щодо співвідношення міжнародного та національного права і законодавства певної країни. Питання впливу міжнародного права на національне, таким чином, являє суто юридичний аспект даної проблеми саме в тому, що вплив міжнародного права на національне право здійснюється, головним чином, як допомога останнього при здійсненні норм першого. Тобто зв'язок міжнародного і національного права в цьому контексті є необхідним юридичним зв'язком.

Резюмуючи, дійтимо таких висновків. В умовах постійно зростаючої глобалізації правових систем, активності держав в інтеграційних процесах традиційні інститути міжнародного та конституційного права все більше відчують взаємозалежність та розширення об'єктів свого правового регулювання. Такі процеси, зокрема, відбуваються на ґрунті поступової конституціоналізації міжнародно-правових інститутів та інтернаціоналізації національних правопорядків.

Для правової системи України, зокрема, при розробці концепції конституційної реформи та стратегії її подальшого ефективного впровадження вкрай необхідно враховувати сучасні тенденції трансформації предмета та розширення об'єкта конституційно-правового регулювання в умовах міждержавної інтеграції. На жаль, чинна Конституція не містить чіткого нормативного механізму, який би реалізував політичне прагнення нашої держави щодо участі її у будь-яких міждержавних інтеграційних об'єднаннях та забезпечив при цьому цілісність державного суверенітету.

Сьогодні вітчизняна система конституційного права постійно відчуває, як, на нашу думку, певну ізоляціоністську блокаду від прогресивних надбань світового конституціоналізму та віддалена від процесу формування «глобального конституціоналізму», який має за мету доктринально обґрунтувати, практично захистити та ефективно забезпечити розвиток традиційних конституційних

цінностей та принципів життєдіяльності національних держав в умовах тотальної глобалізації.

Традиційні підходи до проблеми співвідношення національного і міжнародного права у новітніх умовах потребують певну ревізію відповідно до сучасних умов. Перш за все, мова йде про відмову однозначного вибору пріоритетності моністичної або дуалістичної моделі співвідношення двох систем у практиці державного будівництва та розвитку міжнародного співробітництва. Адже нова епоха глобального конституціоналізму ставить на порядок денний вирішення проблеми збереження державного суверенітету, його захисту від зовнішнього впливу, з однієї сторони, та активізацію міждержавної інтеграції — з іншої.

Література

1. Ануфриева Л. П. Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории / Л. П. Ануфриева. — М. : Спарк, 2002.
2. Анцилотти Д. Курс международного права. Т. 1. Введение. Общая теория / Д. Анцилотти ; пер. с ит. А. Л. Сакетти, Э. М. Фабрикова ; под ред. и с предисл. Д. Б. Левина. — М. : Изд-во иностр. лит., 1961.
3. Байков А. Л. Правовое значение оговорки *rebus sic stantibus* в международных отношениях / А. Л. Байков. — М., 1916.
4. Блищенко И. П. Международное и внутригосударственное право / И. П. Блищенко. — М. : Госиздат, 1960.
5. Броунли Я. Международное право. В 2 кн. Кн. 1 / Я. Броунли. — М. : Прогресс, 1977.
6. Буткевич В. Г. Соотношение внутригосударственного и национального права / В. Г. Буткевич. — К. : Вища шк., 1981.
7. Буткевич В. Г. Советское право и международный договор / В. Г. Буткевич. — К., 1977.
8. Верещагин В. С. Новое мышление и международное право / В. С. Верещагин, Р. А. Мюллерсон // Советское государство и право. — 1988. — № 3. — С. 9–10.
9. Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / за ред. В. Н. Денісова. — К. : Юстиніан, 2006.
10. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права / А. С. Гавердовский. — К. : Вища шк., 1980.
11. Гаврилов В. В. Понятие и взаимодействие международной и национальных правовых систем / В. В. Гаврилов. — Владивосток, 2005.
12. Гегель Г. Философия права / Г. Гегель. — М., 1990.
13. Глобализация и развитие законодательства (очерки) / отв. ред.: Ю. А. Тихомиров, А. С. Пиголкин. — М. : Городец, 2004.
14. Гоббс Т. Левиафан или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс. — М., 1936.
15. Денисов В. Н. Развитие теории и практики международного и внутреннего права // Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве / под ред. В. Н. Денисова и В. И. Евентова. — К., 1992.
16. Дурденевский В. Н. Международное право / В. Н. Дурденевский ; под общ. ред. В. Н. Дурденевского, С. Б. Крылова. — М. : Изд-во Минюста СССР, 1947.
17. Дурденевский В. Н. Субъективное право и его основное разделение // Правоведение. — 1994. — № 3. — С. 78–95.
18. Дурденевский В. Н. Иностранное конституционное право в избранных образцах / В. Н. Дурденевский. — Ленинград : Госиздат, 1925.
19. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек. — СПб., 1908.
20. Зимненко Б. Л. Международное право и правовая система Российской Федерации : монография / Б. Л. Зимненко. — М. : Статут, 2006.
21. Игнатенко Г. В. Взаимодействие международного и внутригосударственного права / Г. В. Игнатенко. — Свердловск, 1981.
22. Казанский П. Е. Введение в курс международного права / П. Е. Казанский. — О., 1901.

23. Камаровский Л. А. Основные вопросы науки международного права / Л. А. Камаровский. — М., 1892.
24. Колюхова И. А. Международное и конституционное право: теория и практика взаимодействия / И. А. Колюхова. — М. : Формула права, 2006.
25. Коровин Е. А. Современное международное публичное право / Е. А. Коровин. — М. ; Ленинград : Госиздат, 1926.
26. Левин Д. Б. Актуальные проблемы теории международного права / Д. Б. Левин. — М., 1974.
27. Лисовський В. І. Міжнародне право / В. І. Лисовський. — К., 1955.
28. Локк Дж. Избранные философские произведения. Т. 2 / Дж. Локк. — М., 1960.
29. Лукашук И. И. Международное право в судах государств / И. И. Лукашук. — СПб., 1993.
30. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть / И. И. Лукашук. — М. : Бек, 1997.
31. Марочкин С. Ю. Действие норм международного права в правовой системе Российской Федерации / С. Ю. Марочкин. — Тюмень, 1998.
32. Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов / Ф. Ф. Мартенс. — СПб, 1898.
33. Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов (репринтное издание 1904 года). Т. 1 / Ф. Ф. Мартенс ; общ. ред. Л. Н. Шестакова. — М., 1996.
34. Мартиненко П. Ф. Насиченість державного права України міжнародним правовим порядком : конституційний аспект // Конституція і конституціоналізм: вибіркові проблеми / відп. ред.: П. Ф. Мартиненко, В. М. Кампо. — К. : Купріянова, 2007. — С. 250–280.
35. Мерстр Ж. Рассуждения о Франции / Ж. Мерстр. — М., 1997.
36. Миронов В. Н. Международное право: нормы и их юридическая сила / В. Н. Миронов. — М., 1980.
37. Миронов В. Н. Советское законодательство и международное право / В. Н. Миронов. — М., 1968.
38. Мюллерсон Р. А. Соотношение международного и национального права / Р. А. Мюллерсон. — М. : Междунар. отношения, 1982.
39. Радойнов П. М. Съгласуване на вътрешнодържавного и международното право / П. М. Радойнов. — София, 1971.
40. Рубанов А. А. Вопросы теории международных межправовых отношений // Советское государство и право. — 1991. — № 10. — С. 99–100.
41. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре или принципы политического права // Трактаты / Ж.-Ж. Руссо. — М., 1969.
42. Семенов В. С. Міжнародно-правові аспекти Конституції України / В. С. Семенов, О. Я. Прагнюк. — К., 1997.
43. Туинов О. И. СССР и обеспечение международных договоров / О. И. Туинов. — Иркутск, 1989.
44. Тункин Г. И. Право и сила в международной системе / Г. И. Тункин. — М., 1983.
45. Тункин Г. И. Теория международного права / Г. И. Тункин. — М., 1970.
46. Усенко Е. Т. Соотношение категорий международного и национального (внутригосударственного) права // Советское государство и право. — 1983. — № 10. — С. 45–58.
47. Усенко Е. Т. Теоретические проблемы соотношения международного и внутригосударственного права // Советский ежегодник международного права. — М., 1977. — С. 42–85.
48. Черниченко С. В. Теория международного права. Т. 1. Современные теоретические проблемы / С. В. Черниченко. — М., 1999.
49. Akehurst's M. Modern snroduction to International Law / M. Akehurst's. — Seventh revised ed. — London, 2004.
50. Zorn A. Crundzuge des Vцlkerrechts / A. Zorn. — Leipzig, 1903.

Анотація

Волошин Ю. О. Парадигма взаємодії міжнародного та національного права в умовах міждержавної інтеграції: нові підходи та виклики. — Стаття.

Стаття присвячена взаємодії міжнародного й внутрішньодержавного права, що на сьогодні є однією з найбільш актуальних проблем сучасної науки конституційного права.

Ключові слова: взаємодія міжнародного та внутрішньодержавного права, конституційне право.

Анотація

Волошин Ю. А. Парадигма взаимодействия международного и национального права в условиях межгосударственной интеграции: новые подходы и требования. — Стаття.

Статья посвящена взаимодействию международного и внутригосударственного права, что на сегодня является одной из наиболее актуальных проблем современной науки конституционного права.

Ключевые слова: взаимодействие международного и внутригосударственного права, конституционное право.

Summary

Voloshin Y. O. Paradigm of interaction of the international and national law in the conditions of interstate integration: new approaches and challenges. — Article.

Article is devoted to interaction international and the internal law that for today is one of the most actual problems of a modern science of a constitutional law.

Keywords: interaction international and the internal law, a constitutional law.

УДК 341.176(4):342.4(477)

Т. О. Свида

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ ОЧИМА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ «ЗА ДЕМОКРАТІЮ ЧЕРЕЗ ПРАВО» (ВЕНЕЦІАНСЬКОЇ КОМІСІЇ)

Одною з характерних рис міжнародного та конституційного права є поглиблення їх взаємозв'язку й взаємодії. Спостерігається тенденція до все більш ґрунтовної їх єдності на базі загальних принципів, що пояснюється необхідністю вирішувати глобальні проблеми, від чого залежить виживання людства, неможливе без об'єднання зусиль держав. У сучасних умовах «винятково важливим є затвердження в міжнародному праві принципу демократії, згідно з яким лише держава, що відповідає загальноприйнятим стандартам демократії, може бути повноправним членом міжнародного співтовариства» [1, 10]. Як бачимо, найважливішим загальним принципом як міжнародного, так і конституційного права стає принцип демократії.

При цьому особливо слід підкреслити, що призначення міжнародних органів — впливати на державу в потрібному напрямку, а не підмінити її, тому що держава суверенна у виборі внутрішньої системи. Одним із найбільш цікавих міжнародних органів стала Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія — далі ВК).

Як вітчизняна, так і зарубіжна наука міжнародного і конституційного права приділяє увагу правовій природі, змісту, юридичній силі конституцій та значенню їх в розвитку дійсної демократії. Свої дослідження присвятили даній проблематиці І. І. Лукашук, В. А. Каргашкін, С. Т. Усенко, А. Н. Талалаєв, А. Є. Козлов, С. В. Черниченко, М. В. Буроменський, В. Ф. Погорілко та інші.